

СИТУАТИВНО-РОЛЬОВІ ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО ГОВОРІННЯ НА ПРИКЛАДІ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ О. Д. КАРП'ЮК

У статті окреслено важливість використання навчально-методичного комплексу О.Д.Карп'юк під час розвитку навичок іншомовного говоріння молодших школярів.

Національна доктрина розвитку освіти України визначає завдання, пов'язані з необхідністю оволодіння кожним громадянином країни, окрім рідної, ще кількох іноземних мов [7].

Реформування іншомовної освіти України, досягнення в галузі теорії та практики навчання зумовлюють потребу в оновленні змісту, форм, методів організації навчального процесу. Використання нових інтенсивних методів сприяє не лише засвоєнню учнями мовних знань, розвитку їхніх мовленнєвих умінь та навичок, мовних здібностей, а також реалізації виховної, навчальної та розвивальної функції навчання та формування світогляду. Одним із найбільш ефективних методів навчання іноземної мови вважається ситуативний метод.

Дослідженням використання ситуативного методу займалися такі зарубіжні вчені, як Дж.Річардз, Т.Роджерс та ін. У свою чергу, українські науковці О.Багрянцева, С.Гапонова вивчали проблеми активних методів навчання. Зазначено наукові розробки, безперечно, є значною теоретичною основою для практичного використання методу ситуативного навчання. Однак його педагогічний потенціал залишається недостатньо вивченим. Учені зазначають, що ситуативність на уроці суттєво підвищує мотивацію та активність учнів. Вправи, які базуються на ситуативній основі, підсилюють мотиви учнів розмовляти, читати, слухати та писати іноземною мовою.

Формування комунікативної компетенції можливе за умови моделювання в навчальному процесі типових ситуацій реального спілкування, які виникають у різних сферах життя і стосуються різних тем. Тобто предметно-змістовий план іншомовного мовлення учнів зумовлюється темою, ситуацією і сферою спілкування, які виступають ще одним компонентом змісту навчання [6].

Комунікативно-мовленнева ситуація – це динамічна система взаємодіючих конкретних факторів об'єктивного і суб'єктивного планів, які залучають людину до мовленнєвого спілкування і визначають її поведінку в межах одного акту спілкування [8].

Комунікативна ситуація включає чотири чинники:

- 1) обставини дійсності, у яких відбувається комунікація;
- 2) стосунки між комунікантами;

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

- 3) мовленнєві наміри;
- 4) реалізацію самого акту спілкування, який створює нові стимули до мовлення.

Отже, у процесі навчання іншомовного говоріння важливо враховувати ситуативний характер мовлення, а саме: хто говорить, про що, з якою метою, кому, за яких обставин, який передбачається результат спілкування.

Мовленнєва дія неможлива поза ситуацією спілкування [1]. З методичної точки зору особливого значення має здатність ситуації конкретизувати мовленнєву дію та предметно-змістовий план мовлення, зумовлювати вибір мовленнєвих засобів.

У реальному процесі спілкування комунікативні ситуації виникають, як правило, самі собою. Це, так звані, природні ситуації. Їх варто використовувати у процесі навчання іноземної мови, але їх кількість, на жаль, надзвичайно обмежена [5]. Наприклад, у школі напередодні уроку іноземної мови відбулися спортивні змагання – їх результати не лише можна, але й слід обговорити на уроці, якщо учні вже володіють відповідним мовним і мовленнєвим матеріалом; учень спізнився на урок – у цій ситуації має відбутися коротка розмова між учителем та учнем, до того ж іноземною мовою. Перелік можна продовжити, але це не збільшить кількість природних ситуацій на уроці. Тому автори підручників і вчителі спеціально створюють комунікативні ситуації, моделюючи природні комунікативні ситуації. Спеціально створені (або штучні) комунікативні ситуації потребують певної деталізації зовнішніх обставин і умов, в яких має місце діалогічне спілкування, наявності вербального стимулу, визначення стосунків між комунікантами та ролей, у яких вони виступатимуть.

З актуальності обраної теми визначаємо мету статті – розкриття значення використання ситуативно-рольових прийомів навчання іншомовного говоріння, що представлені в навчально-методичному комплексі О.Д.Карп'юк.

Як відомо, одним із найбільш уживаних для початкової школи в Україні є навчально-методичний комплекс (НМК) автора О.Д.Карп'юк. Отже, зробимо спробу проаналізувати його з позиції учителя-практика. Почнемо з того, що загалом ми поділяємо погляд автора комплексу на іноземну мову як на інструмент у діалозі культур, а також усвідомлюємо важливість принципу комунікативної спрямованості, який реалізується в цих підручниках. Адже, за О.Д. Карп'юк, урок іноземної мови – це модель процесу спілкування іноземною мовою. Реалізуючи комунікативний підхід до навчання в діалогічному мовленні, пояснюючи свої позиції, авторка слушно зауважує, що ми не будемо питати: «Це вікно?», указуючи на вікно. Між тим дуже часто на уроці іноземної мови весь клас змушений слухати, як хтось з учнів переказує зміст прочитаного. Приклади такого «спілкування» свідчать про те, що не всі вчителі усвідомлюють і впроваджують у шкільну практику основні положення комуні-

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

кативного підходу. Ось чому однією з основних характеристик підручників для початкової школи О.Д.Карп'юк є їхня комунікативна спрямованість. Для створення ситуацій спілкування [2, 3, 4] використовуються ситуативно-рольові прийоми в діалогічному мовленні. А, як відомо, діалогічне мовлення характеризується зверненістю. Спілкування, як правило, проходить у безпосередньому контакті учасників, які добре обізнані в умовах, у яких відбувається сама комунікація. Проаналізувавши систему вправ для навчання діалогічного мовлення, виділили 4 основні групи вправ:

I група – вправи для навчання реплікування;

II група – вправи на засвоєння діалогічної єдності різних видів;

III група – вправи на створення мікродіалогів;

IV група – вправи на створення діалогів різних функціональних типів.

Тому, як і будь-який інший вид мовленнєвої діяльності, діалогічне мовлення – умотивоване.

До переваг підручника можна віднести запропоновані ігрові форми тренування, зокрема дотепне і веселе введення назв літер, уявні подорожі до Чарівного острова, подання мовленнєвих зразків з опорою на кумедні малюнки, застосування дитячих віршів і пісень.

Позитивним є застосування рольових ігор як засобів автоматизації дій учнів з мовним і мовленнєвим матеріалом, а також залучення невербальних засобів спілкування, покликаних зробити процес іншомовного спілкування більш природним і цікавим для учнів:

– паралінгвістичних (інтонація, паузація, темп, гучність, ритміка, тональність, мелодика);

– екстралінгвістичних (сміх, плач);

– кінетичних (жести, міміка, контакт очей);

– проксемаічних (поза, рухи тіла, дистанція).

Вважаємо за доцільне зауважити, що ефективним засобом навчання говоріння є ситуативно-рольова гра. Це своєрідний навчальний прийом, при якому учень повинен вільно говорити в межах заданих обставин, виступаючи в ролі одного з учасників іншомовного спілкування. Таким чином, ситуативно-рольову гру можна визначити як ситуативно-керовану форму організації навчальної діяльності учнів на уроках, що спрямована на відтворення та засвоєння матеріалу учнями.

При цьому в основу відбору лексичного матеріалу покладені мовленнєві потреби 7-8 років. Це назви іграшок, тварин, свят, привітання, фрази, знайомства, команди, які використовують під час фізкультхвилинок тощо.

У текстах використані англійські імена та назви свят, серед героїв НМК – Санта Клаус і Мері Поппінс. Це дозволяє формувати соціокультурну компетенцію і вводити учнів у світ культури Англії.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

На увагу, безперечно, заслугове авторське розуміння сутності принципу активізації розумово-мовленнєвої діяльності учнів, що виражається:

- 1) у постановці комунікативних завдань;
- 2) у формах організації уроку;
- 3) у мовленнєвій і немовленнєвій поведінці вчителя.

Зaslугою автора є намагання надати своїм концептуальним положенням певну наукову обґрунтованість посиланням на праці відомих учених Б.В.Беляєва, А.М. Леонт'єва, Ю.І. Пассова, Д.Б. Ельконіна та інших. Між тим виникає запитання: чому, незважаючи на зазначені вище позитивні характеристики НМК, запровадження у практиці масового викладання не дає очікуваного високого результату? Більше того, учителі-практики, які навчають за цим підручником, стикаються із серйозними методичними труднощами і фіксують поступове зниження інтересу молодших школярів до вивчення англійської.

Першоосновою цих труднощів, на наш погляд, є нечіткість авторської концепції, яка до того ж викладена складною, незрозумілою для пересічного вчителя мовою. Глибоко розуміючи механізми навчання іноземної мови, маючи досвід роботи з молодшими школярами та спираючись на вимоги до навчання іноземної мови на сучасному етапі, О.Д.Карп'юк пропонує концепцію розвитку сенситивності молодших школярів до іноземної мови та підготовки їх контактів із зарубіжними ровесниками, а основним принципом цієї концепції є ознайомлення з іноземною мовою через ситуативне спілкування, яке включає діяльнісно-комунікативні зустрічі й контакти з ровесниками, під час яких стає актуальним знання соціокультурних реалій країни, мова якої вивчається.

Отже, як бачимо, вихідною передумовою успішності реалізації цих положень, на погляд О.Д.Карп'юк, є підвищена сенситивність дітей молодшого шкільного віку до оволодіння іноземною мовою, з чим не можна повністю погодитися. Адже, згідно із сучасними психологічними дослідженнями, найбільш сенситивний період мовного розвитку дитини – це період від півтора до п'яти років. Це період, коли в дитини розширюється коло життєвих і побутових понять, формується здатність до усвідомлення мовних «правил», і поступово на цій основі набувається здібність до розгорнутого ситуативного висловлювання. При цьому рідна й іноземна мови засвоюються різними шляхами. Це означає, що рідною мовою ми оволодіваємо шляхом імітації, спроб та помилок, шляхом інтуїтивної побудови мовних моделей, не виділяючи мовних одиниць із потоку мовлення, не усвідомлюючи мовних засобів. а вивчаючи іноземну мову у шкільних умовах, цей шлях можна визначити як такий, коли учень іде від усвідомлення особливостей мовних одиниць і правил їх функціонування в мовленні до практичного оволодіння мовленням. Ось чому психологи зазначають, що вивчення іноземної мови має починатися на основі вже

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

сформованого досвіду оволодіння рідною мовою. З цього можна зробити висновок, що при створенні підручника, недостатньо враховувати лише принцип високої сензитивності. Важливо спиратись на сформований у дитини досвід оволодіння рідною мовою. Опора переважно на зазначений вище принцип, звужує можливості повноцінного навчання іноземної мови за допомогою прийомів, закладених в НМК О.Д.Карпюк, основою яких є інтуїція й імітація. Правомірність цього підтверджується аналізом методичного апарата підручника для молодших школярів початкової школи як компонента цього НМК, у якому найбільш типовими інструкціями є такі: Listen and repeat! Look, listen and repeat! Read after me!

Згідно з вимогами чинної програми [6], освітня мета при вивченні іноземної мови передбачає формування в учнів низки особистісних якостей, однією з яких є «усвідомлення значень мовних явищ, іншої системи понять, за допомогою якої сприймається дійсність». При цьому слід зазначити, що усвідомленню оволодінню мовними явищами сприяє також і врахування вчителем розвивальної функції іноземної мови як навчального предмета. Одним із цих напрямів є планомірне використання елементів філологізації, що передбачає:

- опору на лінгвістичну базу рідної мови та загально-навчальні вміння учнів;
- свідоме оперування базовими лінгвістичними поняттями (звук, транскрипція, артикль тощо);
- залучення дітей привабливими засобами до систематизації мовних знань, до самостійних узагальнень під час роботи з мовним матеріалом;
- повідомлення найбільш значущої частини граматичних знань у вигляді правил та інструкцій, викладених у доступній і розважальній формі.

Таким чином, дослідивши важливість ситуативно-рольового підходу у навчанні говоріння, ми визначили, що важливо враховувати ситуативний характер мовлення, а саме: хто говорить, про що, з якою метою, кому, за яких обставин, який передбачається результат спілкування.

Виокремивши ситуативно-рольовий підхід у діалогічному мовленні, ми дійшли висновку, що однією з найважливіших психологічних особливостей діалогічного мовлення є його ситуативність. Діалогічне мовлення є ситуативним, тому що часто його зміст можна зрозуміти лише з урахуванням тієї ситуації, у якій воно здійснюється. Іншими словами, існує чітка співвіднесеність діалогічного мовлення з ситуацією, що, однак, не можна зрозуміти буквально.

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що НМК О.Д.Карпюк складено з урахуванням потенційних можливостей учнів, інтелектуального рівня і ступеня їх навченості. Урахування комунікативних потреб учнів здійснюється шляхом високого рівня варіативності навчального матеріалу, актуаль-

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

ності та різноманітності його змістовного компонента, а також оптимального балансу вправ та завдань на розвиток комунікативних навичок у контексті як діалогічного, так і монологічного мовлення.

Література:

1. Артемов В.А Психология обучения иностранным языкам. – М. : Просвещение, 1969. – 279 с.
2. Карп'юк О.Д Англійська мова: Підручник для 1-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту – Тернопіль : Видавництво «Астон», 2012. – 144 с.: іл.
3. Карп'юк О.Д Англійська мова: Підручник для 2-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту – Тернопіль : Видавництво «Астон», 2012. – 168 с.: іл.
4. Карп'юк О.Д Англійська мова: Підручник для 3-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту – Тернопіль : Видавництво «Астон», 2013. – 200 с.: іл.
5. Методика обучения иностранным языкам в средней школе : Учебник / за ред. Гез Н.И, Ляховицкий М.В и др. – М. : Высшая школа, 1982. – 373 с.
6. Навчальні програми для 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів з вивченням іноземних мов (англійська, німецька, французька, іспанська мова) (автори: О. Д. Карп'юк, Ю. М. Клименко, С. М. Куриш, М. П. Малигіна, С. М. Микитюк, А. М. Несвіт, В. П. Пліенко, І. В. Самойлюкевич, Н. П. Чумак).
7. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – № 33. – С. 4–6.
8. Ситуативний підхід до вивчення англійської мови в середній школі [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://5ka.at.ua/load/movoznavstvo/situativnij_pidkhid_do_vivchennja_anglijskoji_movi_v_serednij_shkoli_kursova_robota/41-1-0-6858

Едемова Г. С.*

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС РОЗВИТКУ У ШКОЛЯРІВ НАВИЧОК ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті проаналізовано використання сучасних мультимедійних засобів під час розвитку в школярів навичок іншомовного спілкування. Визначено умови та критерії їх застосування, дотримання яких сприятиме ефективності навчання англійської мови у школі.

Сучасному суспільству, що розвивається та дбає про майбутнє підростаючого покоління, необхідно усвідомити колосальні можливості, привнесені новими інформаційними технологіями, навчитися їх грамотно застосовувати в освітньому процесі.

Оскільки сучасною тенденцією освіти є особистісно зорієнтоване навчання, у центрі якого – особистість учня, то головне завдання вчителя полягає у виборі тих засобів навчання, які дозволяють індивідуалізувати та оптимізувати навчальний процес, розкрити потенціал кожного школяра. Таким чином, стає

* © **Едемова Г. С.**